

Teresa Maszczak

Uniwersytet Opolski

e-mail: tmaszczak@uni.opole.pl

**REZERWY JAKO INSTRUMENT KSZTAŁTOWANIA
WYNIKU FINANSOWEGO JEDNOSTKI GOSPODARCZEJ**

**RESERVES AS THE INSTRUMENT OF SHAPING
FINANCIAL RESULT OF THE ECONOMIC ENTITY**

DOI: 10.15611/pn.2017.472.22

JEL Classification: M41

Streszczenie: W dobie dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych, silnej konkurencji, niepewności na rynku rezerwy odgrywają istotną rolę w procesie minimalizowania ryzyka, kreowania stabilnego rozwoju, realizacji kontynuacji działalności jednostki gospodarczej. Celem artykułu jest zaprezentowanie możliwości wykorzystania rezerw jako instrumentu w kształtowaniu wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Zmierając do osiągnięcia celu, omówiono istotę i funkcje rezerw w tworzeniu wyniku i ich uwarunkowania prawne. Wskazano na segmenty wyniku finansowego i rodzaje rezerw przypisanych do kosztów poszczególnych elementów wyniku. Do rozwiązania przedstawionego problemu badawczego wykorzystano metodę analizy literatury przedmiotu, treści regulacji prawnych, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, oraz metody porównań i wnioskowania.

Słowa kluczowe: rezerwy, wynik finansowy, ustawa o rachunkowości, międzynarodowe standardy rachunkowości.

Summary: In times of dynamic social and economic transformations, strong competition and uncertainty in the market, reserves play an important role in the process of minimizing risk, creating stable development and continuation of business activity of and economic entity. The purpose of the article is to present the possibility of using reserves as an instrument in shaping the financial result of an economic entity. In pursuit of the goal, the nature and functions of the reserves in the creation of the result and their legal conditions were discussed. The segments of the financial result and the types of reserves attributed to the costs of particular elements of the result were indicated. The solution to the presented research problem was the method used to analyze the subject literature, the content of both national and international legal regulations and the method of comparisons and conclusions.

Keywords: reserves, financial result, Accounting Act, international accounting standards.

1. Wstęp

We współczesnym świecie, w dobie dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych, narastającej konkurencji, niepewności i zagrożeń na rynku, rezerwy odgrywają znaczącą rolę w procesie prowadzenia działalności gospodarczej w każdym przedsiębiorstwie. Stanowią one bowiem narzędzie zabezpieczenia się jednostki przed skutkami ryzyka gospodarczego, kreowania stabilnego rozwoju, realizacji kontynuacji działalności.

Rezerwy stanowią także ważny instrument kształtowania wyniku finansowego. Biorąc pod uwagę istotę i możliwości ich zastosowania, są one „pewnym zabezpieczeniem jednostki gospodarczej przed oczekiwanymi, przyszłymi, różnego rodzaju obciążeniami, zaś ich tworzenie jest nade wszystko uzasadnione potrzebą i koniecznością ustalenia najbardziej prawdziwego (rzeczywistego, faktycznego) wyniku finansowego za dany rok obrotowy” [Niemczyk 2011, s. 40-41]. Informacje wynikowe odzwierciedlające wierny i rzetelny obraz sytuacji finansowej dają możliwość zarządzającym podejmowania racjonalnych decyzji w procesach biznesowych na konkurencyjnym rynku.

Celem artykułu jest zaprezentowanie możliwości wykorzystania rezerw jako instrumentu kształtowania wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Zmierzając do osiągnięcia celu, omówiono istotę i funkcje rezerw w tworzeniu wyniku i ich uwarunkowania prawne. Wskazano na segmenty wyniku finansowego i rodzaje rezerw przypisanych do kosztów poszczególnych elementów wyniku.

Do rozwiązania przedstawionego problemu badawczego wykorzystano metodę analizy literatury przedmiotu, treści regulacji prawnych, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, oraz metody porównań i wnioskowania.

2. Rezerwy – istota i cel tworzenia

W literaturze przedmiotu istota rezerw różnie jest określana (zob. także [Klimczak 2010, s. 141-158; Poniatowska 2013, s. 117-124; Chraścina 2015, s. 53-71]) – najczęściej w aspekcie konkretnego celu ich tworzenia oraz przeznaczenia.

M. Gmytrasiewicz i A. Karmańska postrzegają rezerwy w kontekście roli, jaką one odgrywają w kwestii zabezpieczenia przedsiębiorstwa w przyszłości do różnego rodzaju obciążeń z tytułu dokonań (efektów) statutowo podstawowej działalności. Autorki definiują rezerwy jako „narzędzie zabezpieczania się przedsiębiorstwa przed ryzykiem, czyli oczekiwanymi obciążeniami w przyszłości” [Gmytrasiewicz, Karmańska 2002, s. 348].

E. Walińska rozpatruje istotę rezerw przez pryzmat modelu rachunkowości. Stwierdza, iż „w modelu skupiającym się na zasadach ustalania wyniku finansowego rezerwy są postrzegane przede wszystkim jako element kształtujący rentowność jednostki. W modelu opartym na podejściu bilansowym rezerwy stanowią podsta-

wową kategorię kształtującą sytuację finansową jednostki, czyli kategorię szeroko rozumianych zobowiązań” [Walińska (red.) 2014, s. 589].

Podobny pogląd wyrażają A. Kuzior i M. Rówińska, wskazując na trzy cele tworzenia rezerw: „zabezpieczenie przed skutkami niepewności i ryzyka gospodarczego, wykazanie realnego wyniku finansowego, zapewnienie bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa” [Kuzior, Rówińska 2006, s. 90].

J. Chluska podkreśla znaczenie rezerw w aspekcie realizacji zasady kontynuacji działalności. Autorka stwierdza, iż „jednostka gospodarcza w krótkim okresie może powstrzymać się od tworzenia rezerw, jednakże w długim horyzoncie czasowym brak rezerw może spowodować nawet utratę możliwości kontynuacji działalności gospodarczej” [Chluska 2001, s. 91, za: Duraj 2004, s. 31].

A. Duraj prezentuje istotę rezerw w ujęciu realizowanych przez nich funkcji [Duraj 2004, s. 13-14]:

- narzędzie ograniczenia ryzyka gospodarczego jednostki,
- narzędzie kształtowania wyniku finansowego jednostki gospodarczej,
- narzędzie kreowania stabilnego rozwoju przedsiębiorstwa,
- specyficzne zobowiązanie o niepewnej kwocie i terminie poniesienia,
- jako wydatki przyszłych okresów,
- jako rozliczenia międzyokresowe bierne,
- jako część kapitału (funduszu) wygosparowanego z zysku jednostki gospodarczej w trakcie jej działalności,
- jako źródło i rezultat sprzeczności interesów zarządu jednostki gospodarczej i jej otoczenia.

Analizując istotę rezerw, należy stwierdzić, że charakteryzują się one [Gmytrasiewicz, Karmańska 2002, s. 352]:

- mnogością rodzajów,
- różnymi przesłankami tworzenia,
- dużym marginesem swobody w ustalaniu prawdopodobnych lub ściśle skwantyfikowanych wielkości,
- skutecznością w rzetelnym kształtowaniu poziomu wyniku finansowego,
- gwarancją odtworzenia narażonych na ryzyko aktywów.

W zaprezentowanych poglądach charakteryzujących pojęcie rezerw należy zauważyć, iż ich istota na ogół sprowadza się do celu czy roli, jaką pełnią one w kwestii zabezpieczenia przedsiębiorstwa w przyszłości przed różnego rodzaju obciążeniami z tytułu prowadzonej działalności. Przy czym należy podkreślić, iż w prezentowanych opiniach autorów wskazywano także na fakt pełnienia przez rezerwy funkcji narzędzia w kształtowaniu wiarygodnego wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Warto dodać, iż w tej kwestii rezerwy są postrzegane jako element kształtujący rentowność jednostki.

3. Rezerwy w krajowych i międzynarodowych uregulowaniach prawnych

Zarówno w regulacjach krajowych, jak i międzynarodowych rachunkowości rezerwy odnoszone są głównie do zobowiązań. W świetle przepisów ustawy o rachunkowości (art. 3, ust. 1, pkt 21), KSR nr 6 oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”) [MSSF 2014, s. 1114], rezerwy są zdefiniowane jako zobowiązania, których kwota lub termin zapłaty są niepewne.

Warto podkreślić, iż zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości [Ustawa z 29 września 1994, art. 39 ust. 2, pkt 2 oraz ust. 2a] oraz KSR nr 6 rezerwy określone jako zobowiązania to także bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów¹. Zasady i wysokość ich tworzenia powinny wynikać z uznanych zwyczajów handlowych [Ustawa z 29 września 1994, art. 39, ust. 2, pkt 2 oraz ust. 2a]. Są to rezerwy związane bezpośrednio z działalnością operacyjną, a więc z wytwarzaniem, sprzedażą (handlem) i fazą posprzedażną, a także ogólnym zarządem [KSR nr 6]. Rozliczeń międzyokresowych biernych (określane jako rezerwy) dokonuje się w wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy, a kwotę zobowiązania należy oszacować w sposób wiarygodny [Ustawa z 29 września 1994, art. 39, ust. 2, pkt 1 i 2]:

a) ze świadczeń wykonanych na rzecz jednostki przez kontrahentów,

b) z obowiązku wykonania, związanych z bieżącą działalnością, przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, a także przyszłych świadczeń wobec nieznanymi osób, których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku.

Zgodnie z KSR nr 6 wymienione zdarzenia ujmują się bezpośrednio w ciężar kosztów działalności operacyjnej.

Ustawa o rachunkowości reguluje także rezerwy, które tworzy się na przyszłe zobowiązania oraz których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności są to rezerwy, które tworzy się [Ustawa z 29 września 1994, art. 35d, ust. 1, pkt 1, 2]:

a) na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego,

b) spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy.

¹ Należy zaznaczyć, że nie wszystkie bierne rozliczenia międzyokresowe to rezerwy.

Rezerwy te zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych lub strat nadzwyczajnych, zależnie od okoliczności, z którymi przyszłe zobowiązania się wiążą [Ustawa z 29 września 1994, art. 35d, ust. 2].

Warto podkreślić, iż KSR nr 6 jasno określa zasady tworzenia rezerw w związku ze zdarzeniami związanymi bezpośrednio z działalnością operacyjną, jak również pośrednio z działalnością operacyjną, z operacjami finansowymi, z innym ryzykiem niż ogólne ryzyko prowadzenia działalności operacyjnej. W przypadku bezpośredniej działalności operacyjnej KSR nr 6 wymaga dokonywania biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów, natomiast w pozostałych przypadkach wymaga tworzenia rezerw.

Rozróżnienie rezerw, biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów² zapewnia prawidłowość [KSR nr 6]:

a) ujęcia i prezentacji w bilansie rezerw oraz biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów,

b) ustalenia wyniku finansowego w rachunku zysków i strat.

Natomiast zgodnie z MSR 37, par. 14, rezerwę tworzy się wtedy, gdy spełnione są równocześnie warunki:

a) na jednostce ciąży obecny obowiązek (prawny lub zwyczajowo oczekiwany) wynikający ze zdarzeń przeszłych,

b) prawdopodobna jest konieczność wydatkowania środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne w celu wypełnienia obowiązku,

c) można dokonać wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku.

Analizując uregulowania krajowe (ustawa o rachunkowości, KSR nr 6) oraz międzynarodowe (MSR 37) w zakresie tworzenia rezerw, należy stwierdzić, iż występuje zgodność co do zasady. Natomiast występują różnice między KRS nr 6 i MSR nr 37 w kwestii biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. Według KSR nr 6 kryterium odróżnienia biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów od rezerw jest rodzaj działalności, z którym związane jest zdarzenie powodujące powstanie obowiązku, a nie stopień realizacji obowiązku, jak w przypadku MSR nr 37 [Kabalski 2015].

Biorąc pod uwagę cel artykułu, zasadne jest także wskazanie na rezerwy tworzone na odroczony podatek dochodowy. Jednostka gospodarcza tworzy rezerwę i ustala aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego w związku z przejściowymi różnicami między wykazywaną w księgach rachunkowych wartością aktywów i pasywów a ich wartością podatkową oraz stratą podatkową możliwą do odliczenia w przyszłości [Ustawa z 29 września 1994, art. 37, ust. 1].

---

² Tematyka artykułu nie uwzględnia zobowiązań warunkowych.

4. Rezerwy jako narzędzie kształtowania wyniku finansowego

W literaturze przedmiotu wynik finansowy definiowany jest jako „ogólne określenie efektu pieniężnego (finansowego) działalności jednostki prowadzącej rachunkowość za okres (z reguły roku obrotowego), za który są sporządzane sprawozdania finansowe jednostki” [Klimas 1997, s. 210]. Wyrażony jest także pogląd, iż celem wyniku finansowego jest „ustalenie wiarygodnego i rzetelnego wyniku dokonań jednostki” [Walińska (red.) 2014, s. 589]. W zaprezentowanych określeniach przewija się rozumienie wyniku finansowego jako rzetelnego i wiernego obrazu rezultatu prowadzonej działalności gospodarczej.

W świetle obowiązujących przepisów ustawy o rachunkowości na wynik finansowy netto składają się [Ustawa z 29 września 1994, art. 42]:

- 1) wynik działalności operacyjnej, w tym z tytułu pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych,
- 2) wynik operacji finansowych,
- 3) obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego z tytułu podatku dochodowego, którego podatnikiem jest jednostka, i płatności z nim zrównanych na podstawie odrębnych przepisów.

Wynik działalności operacyjnej, zgodnie z uregulowaniami prawnymi, stanowi różnicę między przychodami netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów z uwzględnieniem dotacji, opustów, rabatów i innych zwiększeń lub zmniejszeń, bez podatku od towarów i usług oraz innych podatków bezpośrednio związanych z obrotem, oraz pozostałymi przychodami operacyjnymi a wartością sprzedanych produktów, towarów i materiałów wycenionych w kosztach wytworzenia albo cenach nabycia, albo zakupu, powiększoną o całość poniesionych od początku roku obrotowego kosztów ogólnych zarządu, sprzedaży produktów, towarów i materiałów oraz pozostałych kosztów operacyjnych [Ustawa z 29 września 1994, art. 42, ust. 2].

Natomiast wynik operacji finansowych, w myśl obowiązujących przepisów, określa różnicę między przychodami finansowymi, w szczególności z tytułu dywidend (udziałów w zyskach), odsetek, zysków ze zbycia oraz aktualizacji wartości inwestycji (dopuszczonych ustawą), nadwyżki dodatnich różnic kursowych nad ujemnymi, a kosztami finansowymi, w szczególności z tytułu odsetek, strat ze zbycia oraz aktualizacji wartości inwestycji (dopuszczonych ustawą), nadwyżki ujemnych różnic kursowych nad dodatnimi [Ustawa z 29 września 1994, art. 42, ust. 3].

Zgodnie z załącznikiem do ustawy wynik finansowy sporządzany jest w dwóch wariantach: porównawczym, opartym na kosztach rodzajowych, oraz kalkulacyjnym, uwzględniającym koszty układu funkcjonalno-kalkulacyjnego [Ustawa z 29 września 1994, zał. 1]³.

³ Szczegółowe zasady ustalania segmentów wyniku finansowego w wariantach porównawczym i kalkulacyjnym omówiono w [Kuzbińska 2017a, b, c].

Tabela 1. Wpływ rezerw na segmenty wyniku finansowego

Segmenty wyniku finansowego		
Wynik ze sprzedaży		
Lp.	Kategorie wynikowe	Wykorzystanie rezerw
1	Koszty działalności operacyjnej [Ustawa z 29 września 1994, art. 39, ust. 2, KSR nr 6]	Utworzenie rezerwy jako tzw. rozliczenia międzyokresowego biernego: a) ze świadczeń wykonanych na rzecz jednostki przez kontrahentów, b) przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, a także wobec nieznanymi osób. Przykładowo rezerwy tworzone na: • niewykorzystane wynagrodzenia urlopowe pracowników, • przyszłe świadczenia emerytalne i nagrody jubileuszowe
2	Przychody ze sprzedaży	Rozwiązanie rezerwy na utworzone uprzednio koszty
Wynik z działalności operacyjnej		
1	Pozostałe koszty operacyjne [Ustawa z 29 września 1994, art. 35d, ust. 1, KSR nr 6]	Utworzenie rezerwy na przyszłe koszty i straty: • postępowania sądowego, dla których wynik negatywny jest prawdopodobny, • udzielonych gwarancji, poręczeń, • na rekultywację, • na koszty opłat licencyjnych, • na badanie sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta, • na restrukturyzację (likwidację zakładu, zorganizowanej części przedsiębiorstwa), • na przewidziane straty transakcji gospodarczych w toku
2	Pozostałe przychody operacyjne	Rozwiązanie rezerw utworzonych w ciężar kosztów
Wynik finansowy brutto		
1	Koszty finansowe [Ustawa z 29 września 1994, art. 35d, ust. 1, KSR nr 6]	Utworzenie rezerwy na przyszłe koszty finansowe (na prowadzone operacje finansowe), przykładowo: • – na operacje kredytowe, giełdowe.
2	Przychody finansowe	Rozwiązanie rezerwy uprzednio utworzonej na koszty finansowe
Wynik finansowy netto		
1	Zmniejszenie wyniku finansowego [Ustawa z 29 września 1994, art. 37, ust. 5].	Utworzenie rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego w wysokości kwoty podatku dochodowego, wymagającej w przyszłości zapłaty, w związku z występowaniem dodatnich różnic przejściowych. Różnice te spowodują zwiększenie podstawy obliczania podatku dochodowego w przyszłości
2	Zwiększenie wyniku finansowego	Wykorzystanie, zmniejszenie wysokości lub rezygnacja z tworzenia rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego od osób prawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Ustawa z 29 września 1994; MSR 37; KSR 6; Duraj 2004, s. 145; Kuźbińska 2017a, b, c].

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele poglądów, iż rezerwy w sposób istotny kształtują wynik finansowy przedsiębiorstwa. W opinii R. Niemczyka re-

zerwy są „pewnym zabezpieczeniem jednostki gospodarczej przed oczekiwanymi, przyszłymi, różnego rodzaju obciążeniami, zaś ich tworzenie jest nade wszystko uzasadnione potrzebą i koniecznością ustalenia najbardziej prawdziwego (rzeczywistego, faktycznego) wyniku finansowego za dany rok obrotowy” [Niemczyk 2011, s. 40-41]. J. Chluska twierdzi, iż „rezerwy stanowią niezwykle istotny element kosztów, kształtujących wynik finansowy netto jednostki gospodarczej” [Chluska 2001, s. 91, za: Duraj 2004, s. 21]. Natomiast M. Gmytrasiewicz zauważa, że rezerwy stanowią nie tylko zabezpieczenie przed spodziewanymi obciążeniami przedsiębiorstwa, lecz są również istotnym narzędziem urealnianym wyniki finansowe jednostek gospodarczych [Gmytrasiewicz 2001, s. 9, za: Duraj 2004, s. 21].

Zaprezentowane poglądy potwierdzają, iż wykorzystanie rezerw wpływa na wiarygodność wyniku finansowego. Zatem warto prześledzić wpływ rezerw na poszczególne segmenty wyniku finansowego (tabela 1).

Jak wynika z tabeli, rezerwy kształtują wiarygodny i rzetelny obraz odcinkowych rezultatów prowadzonej działalności gospodarczej. Warto zaznaczyć, iż tworzenie rezerw powoduje obniżenie wartości wyników w poszczególnych segmentach. Natomiast niewykorzystane rezerwy, wobec zmniejszenia lub ustania ryzyka uzasadniającego ich utworzenie, zwiększają na dzień, na który okazały się zbędne, odpowiednio pozostałe przychody operacyjne, przychody finansowe lub zyski nadzwyczajne [Ustawa z 29 września 1994, art. 35d, ust. 4]. A zatem niewykorzystane rezerwy powodują zwiększenie wartości odcinkowych wyników, jak również wyniku końcowego. Warto podkreślić, iż przyjęta w jednostce odpowiednia polityka tworzenia rezerw stanowi ważny instrument zarządzania ryzykiem w poszczególnych (odcinkowych) dziedzinach działalności. W opinii niektórych autorów, „tworzenie i rozwiązywanie rezerw można uznać za proces identyfikacji, oceny i tworzenia określonych przyszłych zobowiązań, których wypełnienie jest uznane za ważne dla spełnienia wielu celów przez przedsiębiorstwo” [Niemczyk 2011, s. 28].

5. Zakończenie

Zaprezentowane w artykule rozważania dotyczące możliwości wykorzystania rezerw jako instrumentu kształtowania wyniku finansowego jednostki gospodarczej realizują postawiony cel.

Wykazano, iż możliwości wyboru określonych przepisami rozwiązań tworzenia rezerw w ciężar kosztów jako kategorii wyniku finansowego, jak również ich rozwiązywania z tytułu ustania przyczyn ich tworzenia wpływają na kształtowanie wiarygodności wyniku (dochodu) na każdym etapie (segmentcie) ich tworzenia. Warto dodać, iż w tej kwestii, rezerwy są postrzegane jako element kształtujący rentowność jednostki.

Wpływ rezerw na tworzenie wiernego i rzetelnego obrazu sytuacji finansowej jednostki daje możliwość zarządzającym podejmowania racjonalnych decyzji w procesach biznesowych na konkurencyjnym rynku.

Podkreślono, iż rezerwy stanowią ważne źródło zabezpieczenia się podmiotu przed skutkami niepewności i ryzyka gospodarczego w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu. Przyjęta odpowiednia polityka tworzenia rezerw stanowi ważny instrument zarządzania ryzykiem, zarówno w poszczególnych dziedzinach działalności, jak i w całym przedsiębiorstwie. Tworzenie i rozwiązywanie rezerw pozwala również na realizację strategicznych celów jednostki gospodarczej.

Literatura

- Chluska J., 2001, *Wpływ rezerw na wynik finansowy jednostki gospodarczej w krótkim okresie*, [w:] *Zarządzanie kosztami w przedsiębiorstwach w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską, materiały konferencyjne*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa.
- Chraścina M., 2015, *Determinanty tworzenia rezerw oraz ich skutki bilansowo-wynikowe na przykładzie spółek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, nr 81(137), s. 53-71.
- Duraj A., 2004, *Kształtowanie rezerw w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gmytrasiewicz M., 2001, *Rezerwy w rachunkowości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., 2002, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Kabalski P., 2015, *Rezerwy, zobowiązania warunkowe, bierne rozliczenia międzyokresowe*, *Rachunkowość*, s. 123-131.
- Klimas M., 1997, *Podręczna encyklopedia rachunkowości*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- Klimczak K., 2010, *Istota i zakres przedmiotowy rezerw w rachunkowości*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, nr 58(114).
- KSR 6, Uchwała nr 3/2014 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 4.03.2014 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”, *Dz.Urz. Min. Fin.* z 2014 r., poz. 12.
- Kuzior A., Rówińska M., 2006, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Marina, Warszawa.
- Kuźbińska M., 2017a, *Ustalenie wyniku finansowego w porównawczym rachunku zysków i strat* (cz. I), *Gazeta Podatkowa*, nr 5(1359), s. 12.
- Kuźbińska M., 2017b, *Ustalenie wyniku finansowego w porównawczym rachunku zysków i strat* (cz. II), *Gazeta Podatkowa*, nr 6(1360), s. 12.
- Kuźbińska M., 2017c, *Ustalenie wyniku finansowego w kalkulacyjnym rachunku zysków i strat*, *Gazeta Podatkowa*, nr 7(1361), s. 12.
- MSSF, 2014, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, 2014, „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”, Wydawnictwo Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Niemczyk R., 2011, *Rezerwy jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo Legis, Warszawa.
- Poniatowska L., 2013, *Rezerwy na zobowiązania jako instrument polityki bilansowej*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 757, *Finanse. Rynki Finansowe. Ubezpieczenia*, nr 58.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, *Dz.U.* z 2016 r., poz. 1047 ze zm.
- Walińska E. (red.), 2014, *Rachunkowość finansowa*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa.